

Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve

Barać, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:213587>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKO BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO- KATEHETSKEI STUDIJ

ANDREA BARAĆ

MEĐURELIGIJSKI I MEĐUKULTURALNI
DIJALOG U NAUČAVANJU KATOLIČKE
CRKVE

ZAVRŠNI RAD

Split, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

ANDREA BARAĆ

MEĐURELIGIJSKI I MEĐUKULTURALNI DIJALOG U
NAUČAVANJU KATOLIČKE CRKVE

ZAVRŠNI RAD

iz Temelnog bogoslovlja kod prof. dr. sc. Anđelka Domazeta

Split, 2020.

SADRŽAJ

UVOD	2
1. UTEMELJENJE MEĐURELIGIJSKOG I MEĐUKULTURALNOG DIJALOGA	3
1.1. Što je dijalog?	3
1.2. Sudionici dijaloga	5
1.3. Crkva prema nekršćanskim religijama u svijetlu Koncila	5
1.3.1. Značenje deklaracije „Nostra aetate“	6
1.3.2. Novost enciklike Pape Pavla VI. <i>Elesiam suam</i>	7
1.4. Nastanak i razvoj teologije religija	9
1.4.1. Teološko značenje međureligijskog dijaloga	10
2. DOPRINOS TRIJU POSLIJEKOCILSKIH PAPA MEĐURELIGIJSKOM DIJALOGU	11
2.1. Ivan Pavao II.	11
2.2. Benedikt XVI.	13
2.3. Papa Franjo	15
3. MEĐURELIGIJSKI I MEĐUKULTURALNI DIJALOG KAO SASTAVNI DIO EVANGELIZACIJSKOG POSLANJA CRKVE	17
3.1. Odnos vjere i kulture	17
3.2. Odnos između dijaloga i navještaja	18
3.3. Mogućnosti i granice dijaloga između triju monoteističkih religija	19
3.3.1. Dijalog s židovstvom	20
3.3.2. Dijalog s islamom	22
ZAKLJUČAK	24
LITERATURA	25

UVOD

Cilj ovog rada je promišljanje o međureligijskom i međukulturalnom dijalogu u naučavanju katoličke Crkve. O odnosu između navještaja, odnosno misijskog poslanja Crkve i dijaloškog poslanja prema nekršćanskim religijama, koje se od vremena II. vatikanskog koncila naglašava kao jedan od načina kako se Crkva odnosi prema svijetu. Može li dijalog nadomjestiti navještaj, kako postaviti njihov suodnos?

Kratki uvodom predstavljena je sama tema ovog završnog rada. Rad je konstruiran u tri poglavlja.

Prvo poglavlje o utemeljenju međureligijskog i međukulturalnog dijaloga objašnjava pojam i sudionike dijaloga, prikazuje Crkvu prema nekršćanskim religijama u svjetlu Koncila naglašavajući Deklaraciju „Nostra Aetate“ i Encikliku pape Pavla VI. „Ecclesiam Suam“, te nastanak i razvoj teologije religije i teološko značenje međureligijskog dijaloga.

Drugo poglavlje obrazlaže doprinos triju poslijekoncilskih papa međureligijskom dijalogu, pape Ivana Pavla II., pape Benedikta XVI. i pape Franje.

Treće poglavlje govori o međureligijskom i međukulturalnom dijalogu kao sastavnom dijelu evangelizacijskog poslanja Crkve. Ističe se odnos vjere i kulture i odnos dijaloga i navještaja. Na kraju kroz mogućnosti i granice dijaloga između triju monoteističkih religija (islama, židovstva i kršćanstva) dolazimo do zaključka da je međureligijski dijalog zahtjevan ali i nužan.

1. UTEMELJENJE MEĐURELIGIJSKOG I MEĐUKULTURALNOG DIJALOGA

Važno pitanje ljudske povijesti je kako se odnositi prema ljudima koji ne vjeruju kao mi? Svugdje u svijetu ljudi jedni druge isključuju zato što su različiti po svome vjerskom opredjeljenju, te zbog straha od gubitka vlastitoga identiteta.

Istinski dijalog ne može se graditi negiranjem, relativiziranjem ili prešućivanjem identiteta, bilo vlastitoga ili tuđeg. Tek tada je moguće opaziti egzistencijalnu ozbiljnost, dojmljivo zalaganje za opće dobro, kao i uvjerljivu pobožnost kod pripadnika drugih religija.¹

Zagrebački teolog Tomislav Kovač o tome piše: „Međureligijski i međukulturalni dijalog upisuju se u suvremenu paradigmu da se nijedan čovjek, nijedna religija ili kultura ne može više promatrati ni razumijevati posve odvojeno od drugih, jer upravo u njihovoj interakciji iskrsavaju njihova posebnost i njihovi potencijali.“²

1.1. Što je dijalog?

Dijalog uključuje razmjenu govora (grč. *dia-logos*, razgovor) kroz istinski susret osoba, vjernika, koji jedni pred drugima dolaze s vlastitim identitetom i uvjerenjima. Vjernici su spremni drugoga saslušati i razumjeti, poštivati ga onakvog kakav jest, bez predrasuda. Riječ »dijalog« u današnje vrijeme je općeprihvaćena vrijednost. "Dijalog je zacijelo jedna od riječi koja najviše obilježava duh vremena u kojem živimo. Danas se toliko govori, piše i raspravlja o tome kako čovjek treba biti

¹ Anđelko Domazet, *Kršćanska objava*, Služba Božja, Split, 2015., 235.

² Tomislav Kovač, *Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, Crkva u multikulturalnoj i multireligijskoj Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2018., 10.

spreman i sposoban dijalogizirati sa svima, tj. moći iznositi svoja mišljenja, stavove i uvjerenja, ali, isto tako, i znati saslušati drugog u međusobnom dijalogu.“³

„Iz kršćanske perspektive, dijalog ima antropološko (čovjek je biće odnosa), etičko (odgovornost za drugoga) i teološko utemeljenje (svi su ljudi Božja stvorenja).“⁴ Temeljne spoznaje o dijalogu jesu: a) u dijalog ne stupaju učenja već ljudi; b) za dijalog je poželjno početno razilaženje u mišljenju; c) sugovornici moraju biti spremni prihvatiti istinu čim je spoznaju; dijalog ne smije biti polemika.

Dijalog dakle mora biti razmjena između načelno jednako rangiranih i stoga suprotstavljenih relativnih pozicija s ciljem da se prisprije do maksimuma suradnje i integracije između različitih oblika religije. Dijalog ima svoje utemeljenje u osobnom odnosu s Bogom. Dijalog je za vjernika uvijek dijalog iz vjere koji se pita: Tko je moj bližnji/drugi/stranac u mojoj vjeri?⁵

Dijalog se manifestira kao stav. „Istina, pojam dijaloga obično se vezuje uz područje spoznaje i uglavnom ga se shvaća kao poprište razmjene pa i sukobljavanja različitih mišljenja; kao takav, dijalog je put prema istinskoj spoznaji.“⁶

Dijalogom papa Pavao VI. naziva odnos što ga Crkva uspostavlja sa cijelim čovječanstvom u kojem se i sama nalazi, živi i djeluje. To je jedan od načina odnosa Crkve i svijeta koji je u današnjem vremenu najprikladniji. „Dijalog je potreba Crkve, što klija iz njene obnovom probuđene snage, da puninu dobara, što ih je primila od Spasitelja svijeta, razlije na sve ljude. Jer, dobra koja Krist Crkvi daje o svojoj naravi zahtijevaju da ih ona drugima nudi i dijeli.“ (ES 66) „Suvemena Crkva ne može odustati od dijaloga želi li ostati Isusu vjerna. Taj dijalog međutim mora biti sveobuhvatan, najprije s Bogom, onda unutar Crkve i tek tada sa svijetom. Ona se treba

³ Anđelko Domazet, Molitva i dijalog, *Dijalogom do mira*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2005., str. 170.

⁴ T. Kovač, Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, *Crkva u multikulturalnoj i multireligijskoj Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2018., str. 10.

⁵ Usp. Anđelko Domazet, Kršćanska objava, Služba Božja, Split, 2015., 236.

⁶ Branko Jozić, Dijalog kao modus vivendi, *Dijalogom do mira*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2005., str. 145.

vratiti prvoj ljubavi da bi mogla rađati novi svijet. Dijalog je stoga njezina sudbina i njezina temeljna zadaća.“⁷

1.2. *Sudionici dijaloga*

Sudionici dijaloga su Crkva i svijet. Stoga Crkva prvenstveno mora posvijestiti samu sebe kakva po zamisli svoga Utemeljitelja treba biti, te da se posveti svojoj unutarnjoj obnovi i tako obnovljena postane što bolja za dijalog sa svijetom kojemu je poslana. „Ako Crkva uistinu postane svjesna kakva po Božjoj volji mora da bude, u njoj se rađa jedinstvena punina snage iz koje u isto vrijeme klija potreba da tu puninu razlije na sve ljude.“ (Ecclesiam Suam, 66)

Svijet su svi ljudi dobre volje, kako unutar Crkve tako i izvan nje. Svijet se definira na tri načina: a) svijet je ljudski rod koji se protivi svjetlu istine i daru milosti, b) svijet je ljudsko društvo koje je ponosno na sebe i uvjereno da su mu dovoljne vlastite snage za ostvarenje potpunog i trajnog blagostanja, c) svijet su mračni zloslutnici koji izjavljuju da su njihove slabosti i moralna zastranjenja neizbježna i poželjna.

Svijet papa Pavao VI raspodjeljuje na tri dijaloška kruga: cijelo čovječanstvo, oni koji u Boga vjeruju i kršćani. Svijet je sugovornik dijaloga. „Crkva ima poruku za sve kategorije ljudi: za djecu, za mladež, za znanstvenike i mislioce, za svijet rada i društvene slojeve, za umjetnike i političare. Ona naročito ima što poručiti siromasima, onima koji su sve izgubili, onima koji trpe, a i onima koji su na umoru.“ (Ecclesiam Suam, 98)

Koliko god se Crkva razlikuje od ovakvog svijeta ona se od njega ne odvaja i ne suprostavlja mu se jer je poslana da i takvom svijetu donese poruku spasenja.

1.3. *Crkva prema nekršćanskim religijama u svijetlu Koncila*

⁷ Tomislav Ivančić, Dijalog temeljna dimenzija Crkve, (ur.) Bože Vuleta, Ante Vučković, Ivan Milanović Litre, *Dijalogom do mira*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2005., str. 363.

Dvije ključne riječi najbolje izražavaju duh i pastoralnu nakanu Koncila: zajedništvo i razgovor, odnosno dijalog. „Zajedništvo i dijalog ponajprije u samoj Crkvi, zatim s ostalim kršćanima i pripadnicima drugih religija, ali također sa svim ljudima dobre volje i cijelim čovječanstvom. Zajedništvo i dijalog u Crkvi i sa svijetom usko su povezani i međuovisni.“⁸

Iako Koncil relativno malo progovara o drugim religijama, on to čini s poštovanjem i evanđeoskom ljubavlju, vrednujući sve što u njima ima dobrog i što može biti zalag zajedničkom životu i općem dobru. Crkva ne isključuje nikoga, naprotiv, sve ljude i cijelo čovječanstvo želi povezati sa sobom i privesti u zajedništvo s Bogom.

Koncil ne pojašnjava na koji način Bog djeluje u drugim religijama i kako njihove vrijednosti stoje u odnosu na Isusa Krista, niti ulazi u pitanje mogu li se druge religije promatrati kao putevi spasenja. Njegova prvenstvena nakana je pastoralne naravi: „ukazivanjem na duhovne vrijednosti nazočne u religijama potakao je kršćane na poštovanje tih bogatstava, kao i na dijalog s nekršćanima s ciljem stvaranja boljeg suživota.“⁹

1.3.1. Značenje deklaracije „*Nostra aetate*“

Temeljni dokument Katoličke Crkve o međureligijskom dijalogu je deklaracija *Nostra aetate* o odnosima Crkve prema nekršćanskim religijama. Radi se o dokumentu Drugog vatikanskog koncila koji je podijeljen u pet točaka. Glavna misao odnosa Crkve prema religijama je već na samom početku Proslova deklaracije: „U naše vrijeme, kad se ljudski rod iz dana u dan sve uže sjedinjuje i kada rastu međusobne veze između različitih naroda, i Crkva pažljivo promatra u kakvom odnosu stoji prema nekršćanskim religijama. Na osnovi svoje zadaće da promiče jedinstvo i ljubav među ljudima a također i među narodima, ona prije svega svraća svoju pozornost na ono što je ljudima zajedničko i što ih vodi do međusobnog zajedništva.“ (NA 1,1).

⁸ T. Kovač, Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, 12.

⁹ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., 193.

Deklaracija ističe ulogu religija u davanju odgovora na temeljna egzistencijalna pitanja: „Što je čovjek, što je smisao i cilj našega života, što je dobro a što je grijeh, odakle boli i zašto, koji put vodi do istinske sreće, što je smrt, sud i nagrada nakon smrti i što je napokon onaj konačni i neizrecivi misterij koji obuhvaća našu egzistenciju i odakle smo došli i kamo idemo?“ (NA 1,3).

Crkva iskazuje poštovanje prema različitim religijama i priznaje sve ono što u njima ima istinitoga i vrijednoga, ali također odlučno ističe da joj je temeljna zadaća naviještati Isusa Krista. „Ali ona bez prekida naviješta i dužna je naviještati Krista, „koji je put, istina i život“ (Iv 14,6), u kome ljudi nalaze puninu religioznog života, u kome je Bog sve sa sobom pomirio.“ (NA 2,2) Važno je da katolik dijalogom i suradnjom sa drugim religijama svjedočiti kršćansku vjeru, promiče duhovna i moralna dobra i socijalno-kulturne vrednote.

Katolička Crkva je u deklaraciji *Nostra aetate* izrazila stav o islamskoj i židovskoj vjeroispovijesti. Ističe se da Crkva s poštovanjem gleda na muslimane koji se klanjaju jedinome Bogu. Poziva kršćane i muslimane da nadiđu svoje povijesne sukobe i surađuju za dobro svih.

Na sličan način Koncil podsjeća na duhovnu povezanost koju Crkva ima sa Židovima. „Kad je dakle kršćanima i Židovima zajednička tako velika duhovna baština, ovaj Sveti Sabor želi gajiti i preporučiti međusobno poznavanje i poštivanje jednih i drugih, koje se zadobiva osobito biblijskim i teološkim studijem i bratskim razgovorima.“ (NA 4,5).

Deklaracija *Nostra aetate* na kraju poziva čovječanstvo na sveopće bratstvo utemeljeno na ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu. „Tko ne ljubi, nije upoznao Boga“ (1 Iv 4,8).

1.3.2. *Novost enciklike Pape Pavla VI. Ecclesiam suam*

Usred rada II vatikanskog sabora papa Pavao VI. objavio je svoju encikliku *Ecclesiam suam* – Crkvu svoju, koja je većim dijelom posvećena dijalogu.

U trećem dijelu ovog dokumenta ističe se dijalog, razgovor koji Crkva treba voditi sa svijetom. Ona najprije treba biti u stalnom dijalogu s Bogom, a onda i sa samom sobom. Tako postaje zrela ne samo za dijalog sa svijetom nego i za evangelizaciju svijeta putem dijaloga. Crkva mora i želi dijalogizirati sa svima, sa cijelim čovječanstvom, da mu navijesti Kristovo spasenje. Važan je način, umijeće i stil koji Crkva mora unijeti u svoje djelovanje usred raznolike složenosti suvremenog svijeta. „Enciklika je među nama velik pozitivan rezultat: dijalog je dobio puno građansko pravo u katoličkoj sredini i sada zahtijeva da se razvija.“¹⁰

Papa Pavao VI. Ističe kako je glavno sredstvo evangelizacije dijalog. Dijalogom se evangelizira i nema evangelizacije bez dijaloga: »dijalog je evangelizacija« (ES 66).

Enciklika dijalog ne svodi na ovozemaljsku stvarnost, nego ga utemeljuje u Bogu, pridajući mu tako teološku vrijednost: »Dijalog zapravo ima svoje ishodište u samome Bogu« (ES 72). Bog je svojom Riječju trajno uspostavljao odnos s čovječanstvom i to Pavao VI. naziva „dijalogom spasenja“. Upravo je taj dijalog poticaj Crkvi u njezinu dijalogu sa svijetom: »Uvijek moramo imati pred očima taj neizrecivi i stvarni dijaloški oblik koji je Bog Otac, po Isusu Kristu u Duhu Svetomu s nama otpočeo i uspostavio, da bismo mi, tj. Crkva, shvatili kakav suodnos moramo uspostaviti i promicati s ljudima« (ES 73)

U enciklici se ističu oznake dijaloga: jasnoću, blagost, povjerenje i razboritost. Jasnoća, da smo razumljivi, dostupni običnim ljudima u obliku izražavanja. Blagost kojom nas Krist uči „Učite se od mene jer sam rotka i ponizna srca.“ (Mt 11,29) Povjerenje u moć vlastitih riječi, i u sugovornikovu spremnost da prihvati riječ drugoga. Razboritost zahtjeva da vodimo računa o psihološkim i moralnim svojstvima sugovornika. »U tako vođenu razgovoru povezuje se istina s ljubavlju, razum sa srcem« (ES 84).

U enciklici *Ecclesiam suam* papa Pavao VI. opisuje s kim Crkva želi dijalog kroz tri koncentrična kruga. Prvi se krug dijaloga odnosi na cijelo čovječanstvo. Drugi je krug dijaloga usmjeren na pripadnike drugih religija, najprije monoteiste (Židovi i

¹⁰ Janez Vodopivec, *Ekumenizam je ipak počeo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968., 51.

Muslimani), zatim sljedbenike tradicionalnih i azijskih religija. Treći krug dijaloga posvećen je samim kršćanima, ističe ekumenski dijalog i unutar crkveni dijalog. Sva *tri kruga* dijaloga nadovezuju međusobno se upotpunjuju. Dijalog iz svijeta, preko pripadnika drugih religija do dijaloga unutar same Crkve i obrnuto. „Radosni smo i ohrabreni što je taj dijalog već započeo kako unutar Crkve tako i prema vani. Danas je Crkva življa nego ikada! Unatoč tome, kad malo bolje razmislimo, čini nam se da još ništa nije učinjeno. Posao koji sada započinje nema kraja. To je zakon našeg putničkog hodočašćenja zemljom i vremenom.“ (ES 120)

1.4. *Nastanak i razvoj teologije religija*

Teologija religija je jedna od najmlađih grana među teološkim disciplinama. Vezuju je uz njemačkog teologa H.R. Schlettea ranih šezdesetih godina. „Teologija religija predstavlja jednu od najmlađih grana teološkog razmišljanja koja u sebi sintetizira fundamentalno-teološke, dogmatske i misiološke elemente.“¹¹

Njezina važnost se očituje u činjenicama suvremenog svijeta, kao globalizacijski procesi na gospodarskoj, kulturnoj pa i političkoj razini koji postupno nagrizaju mentalitet zatvorenosti i samodostatnosti koji je karakterizirao kulture i religije u ljudskoj povijesti.

Teologija religija predstavlja teološki odgovor kršćanski Crkava na novonastalo stanje, jer se dogodio veliki preokret u vrednovanju religija. Primjerice, u odnosu vjere i ljubavi, onaj koji ubija da bi obranio čistoću vjere više se ne drži nekim kršćanskim junakom, već moralno sumnjivim, zabludjelim fanatikom. „Teologija religija u mnoštvu svojih pravaca istražuje odnos Božjeg spasenja, Isusa Krista, njegove Crkve i nekršćana.“¹²

Kršćanski shvaćena teologija religija je vezana uz određenu religijsku zajednicu, tako možemo govoriti o kršćanskoj, židovskoj, islamskoj teologiji religija.

¹¹ Nikola Bižaca, Dijalog i navještaj u vremenu religijskog pluralizma, (ur.) Nedjeljko A. Ančić, *Crkva u uvjetima modernoga pluralizma*, Crkva u svijetu, Split, 1998. 107.

¹² Boris Vulić, *Međureligijski dijalog i jasnoća vjere*, Đakovo, 2017., 200.

Polazište teologije religija je dijaloški usmjereno sa suživotom drugih religija i zahtjeva da bude protumačeno uz pomoć objavljene kršćanske poruke.

Za razliku od drugih znanosti o religijama, teologija religija je normativna znanost jer interpretira i vrednuje religije pod vidom njihova spasenjskog značenja i pod vidom istine. Potrebni su joj kriteriji za prosudbu istinitosti. Religiju treba prosuditi s obzirom na to u kojoj mjeri ona pridonosi autentičnom ostvarenju i sreći ljudskog bića u svim vidovima i dimenzijama. Ne smijemo zanemariti i unutarnji kriterij koji se odnosi na specifično kršćanski.

1.4.1. Teološko značenje međureligijskog dijaloga

Za Crkvu i njezino evangelizacijsko poslanje dijalog nije samo ljudski čin, nego ima teološku narav: u dijalog se uključuje sam Bog koji posredstvom svoga Duha djeluje, prosvjetljuje i međusobno obraća sugovornike prema Sebi.

U međureligijskom dijalogu želi se postaviti prihvatljiv teološki temelj za susret s onima koji drugačije vjeruju, ali ostaje dosta prostora za daljnja teološka produbljivanja i konkretiziranje crkveno-učiteljskih smjernica.

Dijalog je nutarnji zahtjev naše vjere: upisan je u samu narav religije, izvija se nadasve iz naravi objavljene religije i ucijepljen je u samo biće Crkve. U enciklici papa Pavao VI. ističe da svaki kršćanin „koji je svjestan da svoje spasenje ne može ostvariti bez povezanosti sa spasenjem drugih, neprestano razmišlja kako da poruku koja mu je povjerena pretoči u običan ljudski govor.“ (ES 82)

Zahvaljujući dobrim djelom međureligijskom dijalogu došlo je do teološkog pomaka gdje se ističe kako se pripadnici drugih religija ne spašavaju u Kristu usprkos ili mimo njihove religijske tradicije, nego zahvaljujući iskrenom prijanjanju uz nju.

„Teološko utemeljenje dijaloga Pavao VI. pronalazi u činjenici imanentne dijalogičnosti samog Boga te u dijaloškoj strukturi same objave, koju papa vidi kao trajni spasenjski dijalog.“¹³

¹³ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religije*, 78.

Dijalog među religijama predstavlja oblik odnosa s institucijama, doktrinama i iskustvom drugih religijskih zajednica koji je sukladan temeljima kršćanske objave. Dijaloški susreti s duhovnim svjetovima drugih mogu potaknuti kršćane da dublje shvate svoju vjeru i obogate vlastito religiozno iskustvo i tu je riječ o jednom teološki utemeljenom načinu suočavanja s drugim. „Međureligijski dijalog u svojim različitim oblicima, predstavlja za kršćane kruti i teški izazov, kako na praktičnom tako i na doktrinarnom nivou. Radi toga međureligijski dijalog treba biti nošen duhovnom otvorenošću, povjerenjem i nadom, ali isto tako treba biti svjestan da on iziskuje veliku dozu kompetentnosti i razboritosti.“¹⁴

2. DOPRINOS TRIJU POSLIJEKONCILSKIH PAPA MEĐURELIGIJSKOM DIJALOGU

Poslijekoncilski pape su, svaki na svoj način, doprinijeli međureligijskom dijalogu Crkve. To je prvi učinio papa Pavao VI. u svojim dokumentima i različitim govorima i uspostavljanjem diplomatskih odnosa između Vatikana i mnogih nekršćanskih zemalja. Posebno je međureligijski dijalog istaknut na brojnim papinim putovanjima.

2.1. Ivan Pavao II.

Promicanje međureligijskog dijaloga jedno je od najprepoznatljivijih obilježja svetoga Ivana Pavla II. On je prvi papa koji je posjetio jednu muslimansku kraljevinu Maroco i održao govor pred 80 000 mladih muslimana na stadionu u Casablanci 1985. i koji je službeno ušao u jednu džamiju, omejidsku džamiju u Damasku. Prvi je papa koji je posjetio Veliku rimsku sinagogu 1986., kako bi potvrdio kršćansko-židovsko prijateljstvo.

¹⁴ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religije*, 90.

Najveća gesta svetoga Ivana Pavla II. na području međureligijskog dijaloga zasigurno ostaje njegov proročki poziv vjerskim poglavarima svijeta da se u Asizu, održi međureligijska molitva za mir u svijetu (27. listopada 1986.). Ovaj susret okupio je oko 130 vjerskih vođa i službenika iz različitih kršćanskih Crkava i velikih religija svijeta, otvorio je novo razdoblje u međureligijskim odnosima na svjetskoj razini, pozivajući sve vjernike na međusobno poštovanje, dijalog i suradnju za mir i zajedničko dobro čovječanstva. Dva mjeseca kasnije, u svojem božićnom govoru predstavnicima Rimske kurije (22. prosinca 1986.), Ivan Pavao II. je objasnio teološku utemeljenost međureligijskog molitvenog susreta u Asizu.

„U tom je govoru snažno naglasio korjenito jedinstvo ljudskoga roda zasnovano na otajstvu Stvaranja i na uvrštenost svih ljudi u jedinstveni Božji naum spasenja; isto tako, pojasnio je kako su razlike (među ljudima i religijama) manje važan element u usporedbi s jedinstvom koje je, suprotno tome, radikalno, utemeljujuće i određujuće.“¹⁵

Za papu Ivana Pavla II. međureligijski dijalog ima antropološko i teološko utemeljenje. Ako je Bog Stvoritelj jedini Bog, on je nužno Bog svih ljudi i svih naroda, unatoč njihovim razlikama. Isto tako, ako je svaki čovjek stvoren na sliku Božju (usp. Post 1,26-27), Bog je prisutan u svakom čovjeku i na različite načine u njemu djeluje, pa i posredstvom njegove kulture i religije. Kao vrhunac Božje objave Isus Krist je ujedno središte ljudske povijesti i ključ odgonetavanja smisla čovjekove egzistencije.

Stav Ivana Pavla II. o međureligijskom dijalogu naglašava dobronamjernost i dostojanstvo dijaloga, a na druge religije gleda kao na pozitivan izazov koji Crkvu potiče da prepozna i poštuje univerzalno djelovanje Božje Riječi i Božjega Duha te da još dublje istraži smisao svog poslanja u odnosu na Kristovu objavu. Dijalog se zasniva na ufanju i ljubavi i donijet će plodove u Duhu. Za Ivana Pavla II., dijalog sa sljedbenicima drugih religija treba vršiti primjerom vlastita života te snagom vjere i ljubavi, bivajući svjesni da njegove rezultate ne ovise samo o čovjeku. U tom smislu, dijalog se otvarao eshatološkoj perspektivi. Dijalog je put prema Kraljevstvu i sigurno će dati svoje plodove. Dijalog s velikim religijama utemeljenom na vrednotama mira, solidarnosti, pravednosti i slobode Ivan Pavao II. je držao jednim od neizbježnih

¹⁵ T. Kovač, Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, 34.

zadataka na ulazu u treće tisućljeće. Važnost ekumenskog i međureligijskog dijaloga u promicanju pomirenja i pravičnog društva u više navrata je također naglasio tijekom svojih pastoralnih posjeta Republici Hrvatskoj. Doprinos pape svetoga Ivana Pavla II. u promicanju međureligijskog dijaloga iznimno je velik na koju će se još dugo moći pozivati katolički i drugi vjernici angažirani na tom području. Upravo je u to svrhu 2010. godine osnovan Centar Ivan Pavao II. za međureligijske studije pri Papinskom sveučilištu Sv. Tome Akvinskog u Rimu. Glavna je zadaća toga Centra nastavljati graditi mostove između kršćana i pripadnika drugih religijskih tradicija koji će razumijevati međureligijski dijalog i znati ga implementirati kako u teologiji, tako i u svakodnevnom životu i pastoralnoj praksi.

„Prema klasičnoj podjeli tipova međureligijskog dijaloga, koja je zaživjela za vrijeme pontifikata Ivana Pavla II., razlikuju se: a) dijalog života, tj. dnevno nastojanje kršćana i nekršćana da se ostvari miran i human suživot među ljudima različitih religija; b) dijalog djela, koji označava međureligijsku suradnju na ostvarenju temeljnih preduvjeta funkcioniranja jednog društva pa i cijele međunarodne zajednice kao što su socijalna pravda, mir, ekološki problemi itd.; c) dijalog teoloških stručnjaka; d) dijalog religioznog iskustva.“¹⁶

U apostolskom pismu episkopatu, kleru i vjernicima na završetku jubileja godine 2000., Ulaskom u novo tisućljeće papa Ivan Pavao II. naglašava međureligijski dijalog, kojim ćemo biti zauzeti u novom stoljeću, slijedeći trag koji je naznačio Drugi vatikanski sabor. „Dijalog se treba nastaviti u uvjetima naglašenijega kulturalnog i vjerskog pluralizma koji se predviđa u društvu novoga tisućljeća.“¹⁷

2.2. *Benedikt XVI.*

Papa Benedikt XVI. potvrdio je kako na području međureligijskog dijaloga namjerava slijediti svjetlo Koncila i svojih prethodnika. Benedikt XVI. imao je suzdržaniji stav prema religijskom pluralizmu i međureligijskom dijalogu. Naime, zbog nepremostivih doktrinarnih razlika koje religije imaju među sobom, on nije

¹⁶ Nikola Bižaca, *Dijalog i navještaj u vremenu religijskog pluralizma*, 106.

¹⁷ Ivan Pavao II., *Ulaskom u novo tisućljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., 72.

vjerovao da je istinski dijalog među njima doista moguć, osobito na teološkoj razini. Zbog toga je radije pozivao na dijalog između kultura i civilizacija, koji će biti utemeljen na racionalnim i univerzalnim humanim vrijednostima i u čijem bi središtu bila ljudska osoba, njezina temeljna prava, sloboda i dostojanstvo.

Benedikt XVI. nesumnjivo je dao vlastiti doprinos međureligijskom dijalogu, tako da se i za Benedikta XVI. dijalog i naviještaj međusobno prožimaju. To ne sprječava da se u međureligijskom dijalogu uvaži tuđe iskustvo Boga, uči primati od drugoga i potražuje jedinstvo unatoč međusobnim razlikama. U svijetu religija susrećemo ljude koji preko svoje religije uočavaju Boga i pokušaju živjeti u odnosu s njime. Stoga naviještanje nužno mora postati dijaloški proces.

U međureligijskim odnosima Joseph Ratzinger / Benedikt XVI. prednost je davao dijalogu sa Židovima, zbog njihove povijesno-teološke povezanosti s Crkvom i kršćanstvom. No, odnosi s islamom također su uvelike obilježili njegov pontifikat. 138 muslimanskih naučenjaka i vjerskih vođa je papi poslalo pismo (13. listopada 2007.) „Zajednička riječ između nas i vas«, koje na vrlo otvoren i srdačan način poziva kršćane i muslimane da svoj dijalog utemelje na zajedničkoj zapovijedi o ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu koju naučavaju i Biblija i Kuran. Papinsko vijeće za međureligijski dijalog organiziralo je u Rimu prvi katoličko-muslimanski forum (4.–6. studenoga 2008.) na kojemu je sudjelovalo po 24 kršćanskih i muslimanskih istaknutih teologa i intelektualaca sa svake strane, okupljenih upravo oko teme ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu.

Tijekom svojih apostolskih putovanja papa Benedikt XVI. redovito se obraćao i pripadnicima drugih vjeroispovijesti. Papa je naglašavao zajedničku ulogu religija – napose kršćanstva, islama i židovstva – u širenju mira, promicanju suživota i zalaganja za čovjeka i opće dobro. U današnjem nemirnom svijetu, Benedikt XVI. bio je svjestan da kršćani i muslimani imaju veliku odgovornost za budućnost čovječanstva i da se zato moraju još hitrije angažirati ne samo u međureligijskom, nego i u međukulturalnom dijalogu.

To je posebno istaknuo u svojem govoru izaslanstvu muslimanskih zajednica u Njemačkoj za vrijeme XX. Svjetskog dana mladih u Kölnu (18.–21. kolovoza 2005.) u kojemu je, između ostaloga, rekao: „Zajedno, kršćani i muslimani, moramo se suočiti

s brojnim izazovima našega vremena. Nema mjesta za apatiju i besposličarenje, a još manje za pristranost i sektaštvo. Ne možemo ustuknuti pred strahom ni pred pesimizmom. Moramo gajiti optimizam i nadu. Međureligijski i međukulturalni dijalog između kršćana i muslimana ne može biti sveden na sezonski izbor. On je, naime, života potreba o kojoj velikim dijelom ovisi naša budućnost.¹⁸

2.3. *Papa Franjo*

Papa Franjo ističe prijateljsku i socijalnu dimenziju dijaloga. Zalaže se za misijsku preobrazbu Crkve, koja će krenuti iz radosti evanđelja i Crkvu pokrenuti »prema van«, tj. prema svakom čovjeku i svakoj sredini koja je bilo u materijalnoj bilo u egzistencijalnoj potrebi. U načelima Socijalnog nauka Crkve uključenje i međureligijski dijalog radi promicanje mira i pravednosti među ljudima: Međureligijski dijalog nužan je uvjet za mir u svijetu i zato je to obveza za kršćane kao i za ostale vjerske zajednice. Za papu Franju, međureligijski dijalog mora biti obilježen stavom otvorenosti istini i ljubavi, jer „tako učimo prihvaćati druge u njihovu drukčijem načinu života, razmišljanju i izražavanju“ (EG 250).

Papa Franjo zalaže se za iskren i prijateljski dijalog koji će biti otvoren drugome i spreman se obogatiti njime, ističe da dijalog kršćana sa sljedbenicima drugih religija ne smije zanemariti svjedočku i navjestiteljsku dimenziju. „U tome dijalogu, koji će uvijek biti iskren i prijateljski, ne smije se nikada zanemariti bitna veza između dijaloga i navještaja, koji navodi Crkvu da održava i intenzivira odnose s nekršćanima.“ (EG 251).

Zbog sve veće prisutnosti muslimana u zemljama kršćanske tradicije, papa Franjo posebnu važnost pridaje odnosu s islamskim vjernicima. U dijalogu s islamom papa Franjo također podsjeća na važnost poštivanja slobode vjerovanja. Dok papa poziva kršćane da s ljubavlju i poštovanjem prihvate muslimanske doseljenike u svojim sredinama, isto tako moli zemlje islamske tradicije da kršćanima osiguraju jednaku slobodu vjerovanja koju muslimani uživaju u zapadnim zemljama „Tražim i

¹⁸ Benedikt XVI, *Božja revolucija*, Verbum, Split, 2005., 101.

ponizno molim te zemlje da osiguraju kšćanima slobodu vjeroispovijesti i da žive svoju vjeru, imajući u vidu slobodu koju islamski vjernici uživaju u zapadnim zemljama.“ (EG 253).

Tijekom svojeg pontifikata, papa Franjo do sada je pohodio desetak zemalja u kojima su kršćani ili katolici manjina. Na tim putovanjima nastavio je razvijati odnose Crkve s drugim vjerskim zajednicama, osobito s islamom. Za papu Franju, dijalog između religija i kultura u današnjem svijetu prožetom brojnim krizama i sukobima je naprosto nužan.

Papa Franjo ističe kako se prakticiranje međureligijskog dijaloga ne može ograničiti samo na pojedince ili predstavnike vjerskih zajednica, nego bi se trebao proširiti, na sve vjernike, uključujući i čimbenike građanskog društva, a naročito među mladima.

3. MEĐURELIGIJSKI I MEĐUKULTURALNI DIJALOG KAO SASTAVNI DIO EVANGELIZACIJSKOG POSLANJA CRKVE

U globaliziranom, pluralnom svijetu, međureligijski i međukulturalni dijalog presudni su izazov za mir i suživot među ljudima i narodima. U tu svrhu, dijalog i suradnja s pripadnicima drugih religija i kultura danas su važan dio evangelizacijskog poslanja Crkve.

„Međukulturalni dijalog, makar ograničen samo na određena pitanja, plodni je dijalog, jer se tu radi o stvarnoj raspravi i dijalektičkoj razmjeni o tome koja religija proizvodi bolje ili gore posljedice u svijetu, pri čemu sve strane mogu razmotriti svoja početna mišljenja, mogu ih ispraviti pa čak i odbaciti te se kritički osvrnuti jedni na druge.“¹⁹

3.1. *Odnos vjere i kulture*

„Religije su najpozvanije, riječima i djelima, stvarati i širiti ozračja susretljivosti i poštovanja među ljudima i narodima. Tako čineći pridonose toliko potrebnoj kulturi dijaloga.“²⁰

Kultura je mjesto međureligijskog i međukulturalnog dijaloga. Međureligijski dijalog u sebi integrira i međukulturalni dijalog. Kultura, etika i običaji pojedinih naroda određeni su njihovim religijskim tradicijama na najdubljoj razini. Najčešća područja dijaloga zajedničke su ljudske teme: mir u svijetu, socijalna i društvena odgovornost, tolerancija. „Ulaganje u kulturu potiče smanjenje mržnje i rast civilizacije i napretka.“²¹

¹⁹ Boris Vulić, Međureligijski dijalog i jasnoća vjere, 212.

²⁰ T. Kovač, Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, 11.

²¹ Bitno.net, Papa Franjo u Abu Dhabiju: Moramo moliti jedni za druge jer smo braća, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-franjo-u-abu-dhabiju-moramo-moliti-jedni-za-druge-jer-smo-braca/> (4.9.2020.)

Vjerske tradicije potrebni izvori nadahnuća za promicanje kulture susreta, u skladu s dijalogom Boga s ljudima. Bitna je međureligijska suradnja utemeljena na promicanju iskrenoga i smjernoga dijaloga usmjerenoga prema jedinstvu bez miješanja, zadržavajući vlastiti identitet. „U kulturi koja povlašteno mjesto daje dijalogu kao mjestu susreta, vrijeme je da naučimo osmisliti sredstva za stvaranje konsenzusa i dogovora, ne odvajajući to od brige za pravedno društvo, sposobno za sjećanje i u kojem nema isključenih. Glavni tvorac, povijesni subjekt toga procesa, jesu ljudi i njihova kultura, a ne neka klasa, manjina, skupina, elita.“ (EG 239)

3.2. *Odnos između dijaloga i navještaja*

Međureligijski dijalog i naviještanje kršćanske vjere dva su različita, ali temeljna dijela evangelizacijskog djelovanja Crkve. Dijalog i navještaj upućeni su jedan na drugoga, ne dokidaju jedan drugoga, već čuvaju međusobnu razliku, svoju posebnost i svoje dostojanstvo.

Pravi međuvjerski dijalog pretpostavlja sa kršćaninove strane želju da Isusa Krista učini više poznatim, priznatim i ljubljenim, a naviještanje Isusa Krista mora se činiti u evanđeoskom duhu dijaloga.

Dijalog ima svoju prepoznatljivu samostojnost, ne tek puku instrumentalnu vrijednost prema navještaju, ali i komunicira sa sadržajem navještaja. Važno je naglasiti da dijalog ne bi imao smisla kada bi se zahtijevalo od sugovornika da odstupi od svojeg uvjerenja, nego je potrebno osluškivanje Kristovih vrijednosti i suradnja s drugima.

Odnos dijaloga i navještaja je neprecizno postavljen ako ne definira prema čemu smjera dijalog u odnosu na navještaj tj. ako dijalog nije put prema navještaju. Stoga, dijalog nije besciljan i neobvezatan razgovor, nego mu je svrha uvjerenje, pronalaženje istine, inače je bezvrijedan. „Navještaj nije uvijek moguć iz objektivnih razloga, pa se tako može dogoditi da dijalog ostaje jedina mogućnost. I tamo međutim

gdje Crkva može naviještati i naviješta Krista spasitelja, dijalog zadržava svoju zasebnu vrijednost.“²²

Dijalog ima u sebi opravdanje ukoliko omogućuje komunikaciju s duhovnim vrijednostima drugih, koje imaju svoj izvor u djelovanju Duha jer Duh Crkvu potiče na navještaj i vodi je uz pomoć dijaloga da otkrije, prihvata i promiče darove Duha na prostorima drugih religija.

Poteškoća u odnosu dijaloga i navještaja je činjenica da su na prostoru drugih religija elementi istine i milosti često puta pomiješani sa anti-vrijednostima. Važno je da kršćanin u odnosu s drugim religijama može prosuđivati o onome što nije humano i što vodi u krivom smjeru.

Dijalog ima svoju prepoznatljivost, samostojnost jer komunicira sa sadržajem navještaja. „Navještaj, pak, sa svoje strane pretpostavlja mogućnost dijaloga kao zasebne forme međureligijskog komuniciranja koja doprinosi uspostavi spasenjske stvarnosti kojoj i navještaj teži.“²³

Potreba kršćana da iskustvo vjere, nade i ljubavi prema Bogu i ljudima podjeli s drugima čuva vrijednost dijaloga i omogućuje da dijalog i navještaj ne postanu međusobno isključivi. „ Ne zaboravimo, ljubav-zajedništvo je temelj i srž kraljevstva Božjeg čijoj izgradnji doprinose, svaki na svoj način, dijalog i navještaj.“²⁴

3.3. *Mogućnosti i granice dijaloga između triju monoteističkih religija*

Zbog posebne važnosti dijaloga sa Židovima i muslimanima, Pavao VI. je 1970. godine potaknuo osnivanje Povjerenstva za odnose sa židovstvom, a 1974. osniva Povjerenstvo za odnose s islamom. Glavna svrha tih povjerenstava je na teorijskoj i praktičnoj razini konkretizirati dijalog Crkve sa židovstvom i islamom.

Kultura dijaloga je put koji trebamo prijeći, zajednička suradnja treba nam biti ponašanje, te uzajamno poznavanje kao metoda i kriterij djelovanja. Samo se tako

²² Nikola Bižaca, *Dijalog i navještaj u vremenu religijskog pluralizma*, 105.

²³ Nikola Bižaca, *Ususret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., 175.

²⁴ Nikola Bižaca, 182.

može reći da religije nisu zatvoreni sustav koji se ne može promijeniti. „Hrabrost različitosti je duša dijaloga koji se temelji na iskrenosti nakana“²⁵

Da bi međureligijski dijalog imao budućnost, prvo što moramo činiti je molitva. Ona obnavlja bratstvo. Religije moraju graditi mostove među ljudima i kulturama. Bog želi da se svi ljudi prepoznaju kao braća i tako žive oblikujući veliku ljudsku obitelj u skladu i različitosti.²⁶

3.3.1. *Dijalog s židovstvom*

Naš odnos sa židovstvom star je skoro 2000 godina, ali odnos ne uključuje nužno i dijalog. „Kao kršćani ne možemo smatrati židovstvo nekom stranom religijom, niti Židove svrstavamo među one koji su pozvani napustiti idole da bi se obratili pravome Bogu.“ (EG 247)

Kristova patnja na križu vrlo se često povezivala sa Židovima koji su krivo progonjeni kao prouzročitelji njegove patnje. „Dijalog i prijateljstvo sa sinovima Izraela dio su života Isusovih učenika. Ljubav koja se među njima razvila navodi nas da izrazimo iskreno i ogorčeno žaljenje zbog strašnih progona kojima su bili izloženi, i koje još uvijek podnose, osobito onih u koje su uključeni kršćani.“ (EG 248) Mnogi su pokušavali neprijateljstvo i mržnju opravdati evanđeoskom poviješću.

Danas se kršćansko-židovski dijalog gradi na otvorenom priznavanju prošlosti i na nastojanju da se ispravi zlo nanese, te krene u izgradnju boljeg svijeta na načelima naše religiozne baštine.

Promjena je počela s papom Ivanom XXIII. i njegovom odredbom da se izbriše izraz "perfidni Židovi" iz molitava Velikoga petka. U Deklaraciji drugog vatikanskog sabora Nostra aetate stoji „Crkva, koja osuđuje sve progone protiv bilo kojih ljudi, sjećajući se zajedničke baštine sa Židovima, potaknuta religioznom evanđeoskom

²⁵Bitno.net, *Papa Franjo u Abu Dhabiju: Moramo moliti jedni za druge jer smo braća*, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-franjo-u-abu-dhabiju-moramo-moliti-jedni-za-druge-jer-smo-braca/> (4.9.2020.)

²⁶ Usp. *Isto*.

ljubavlju a ne političkim otivima, žali mržnju, progone, očitovanja antisemitizma kojima su u bilo koje vrijeme i s bilo koje strane Židovi bilo pogođeni.“ (NA 4)

Papa Ivan Pavao II. Židove naziva "našom dragom starijom braćom". Koncilski dokument *Nostra aetate* kaže: "Kad je dakle kršćanima i Židovima zajednička tako velika duhovna baština, ovaj Sveti Sabor želi gajiti i preporučiti međusobno poznavanje i poštivanje jednih i drugih, koje se zadobiva osobito biblijskim i teološkim studijem i bratskim razgovorima." (NA 4)

Papa Ivan Pavao II. u svojoj knjizi *Prijeći prag nade* kaže: "Novi zavjet ima svoj korijen u Starome. Kad će narod Staroga zavjeta moći prepoznati u Novome, pitanje je koje naravno treba prepustiti Duhu Svetome. Mi ljudi, nastojimo samo da tomu ne postavljamo zapreke. Oblik ovoga „nepostavljanja zapreka“ svakako je kršćansko-židovski dijalog što ga u ime Crkve obavlja Papinsko vijeće za jedinstvo kršćana.“²⁷

Papa Benedikt XVI. prilikom posjeta Njemačkoj nakon izbora za nasljednika apostola Petra je izjavio da će nastaviti put prema poboljšanju odnosa i prijateljstva sa židovskim narodom. „Moramo se mnogo više i mnogo bolje poznavati. Zato potičem iskren dijalog pun povjerenja između Židova i kršćana: samo se tako može doći do zajedničke interpretacije povijesnih, još uvijek spornih, pitanja i osobito učiniti napreda u vjerovanju odnosa između židovstva i kršćanstva s teološkog gledišta. Želi li biti iskren, ovaj dijalog ne smije prešutjeti postojeće razlike niti ih umanjivati: i u onome što nas zbog nutarnja vjerskog uvjerenja jedne od drugih razlikuje, štoviše, upravo u tome se moramo uzajamno poštivati i ljubiti.“²⁸

Ovo je definitivno preoblikovalo kršćansko-židovski odnos u trajni kršćansko-židovski dijalog iako postoje religiozni Židovi koji nisu informirani o napretku našeg dijaloga, a sjećaju se srednjovjekovnih rasprava i mogli bi odustati zbog toga od sadašnjeg židovsko-kršćanskog dijaloga.

²⁷ Ivan Pavao II., *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1994., 119.

²⁸ Benedikt XVI., *Božja revolucija*, 95.

3.3.2. *Dijalog s islamom*

Među muslimanima i kršćanima često se događalo protivljenje, borba i zatvaranje u same sebe. Takvo stanje ne pogoduje dijalogu i treba ga nadići. Mi se kršćani moramo na to odvažiti prvi, bez ispitivanja je li to po ljudskoj mudrosti razborito.

Kršćani u dijalogu s islamom još nisu ostvarili uvjet da budu prisutni u svijetu islama kakav on stvarno postoji. Dijalog neće biti moguć sve dok se ne poduzme takvo nastojanje. Treba upoznati muslimansku kulturu, njezin religiozni, povijesni i suvremeni svijet jer svaki dijalog zove na proučavanje. „Dijalogu između katoličkih i islamskih teologa nudi se bogat sadržaj, ponajprije zbog boljega upoznavanja, jer ima mnogo neznanja i predrasuda iz čega onda proizlaze okrivljivanja, nepomirljivi stavovi i negativna praksa.“²⁹

„Muslimanska je vjera osobna i osobno poziva vjernika i za ovaj i za drugi život. Može se inače reći da musliman nije posve svjestan samoga sebe osim u svom odnosu prema zajednici. U „Prorokovoj zajednici“ i po njoj on se shvaća kao „vjernik“ (mu'min) i „podložan Bogu“ (muslim). On tu nalazi svoju snagu, mir i rascvat svoga ljudskog dostojanstva.“³⁰

Postoje različite religiozne i društvene kategorije muslimanskog svijeta u dijalogu na putu prema suvremenosti: muslimani zapadne kulture, muslimani arapsko-muslimanske kulture, muslimani pučkih sredina, muslimani modernog radničkog svijeta. Potrebno je nastojati zaboraviti ove razdiobe i predrasude koji se često i olako donose o islamu, kada ulazimo u živi kontakt i dijalog. Mi kršćani, svećenici, redovnici i laici trebamo gledati na islam kao hod prema Bogu i kao dovršenje čovjeka u Bogu, jer ćemo jedino tako ostvariti dijalog koji priželjkujemo. „Zajedničko nam je da s jedne strane branimo velike religiozne vrjednote-vjeru u Boga i poslušnost Bogu – i da s druge strane moramo naći ispravno mjesto u moderni.“³¹

²⁹ Ivan Šarčević, *Pluralizam i univerzalnost patnje*, 439.

³⁰ O. Joseph Cuq i M. Luis Gardet, *Smjernice za dijalog između kršćana i muslimana*, Radosna vijest, Sarajevo, 1978., 21.

³¹ Benedikt XVI., *Svijetlo svijeta*, Verbum, Split, 2010., 123.

Svjesni smo da islam u javnome dijalogu mora razjasniti dva pitanja, svoga odnosa prema *nasilju* i *razumu*. „Spajanjem duhovnoga i vremenitoga, napast „fanatizma“ uvijek može vrebati na muslimana koji u svojoj vjeri ne vidi ništa drugo osim zajedničarske i zemaljske dimenzije, ali čini se da se ta napast može pobijediti dubljom vjerom.“³²

Često religiozna praksa u određenim sredinama navodi muslimane da kršćanstvu pridaje vjerovanja i stavove koji jačaju muslimanske predrasude o kršćanstvu. Naravno i dalje moraj postojati identitet svake religije, jer ne možemo nestajati jedni u drugima. Moramo pokušati živjeti i predstavljati ono što je veliko u našoj vjeri, isto tako shvaćati baštinu drugoga. „Ovdje je važno da sa svim islamskim snagama, koje su spremne za dijalog, ostanemo snažno povezani da bi se promjene svijesti mogle dogoditi i ondje gdje islamizam kao agresivna moć još uvijek povezuje istinu i silu.“³³ Doista, možemo se susresti samo u istini.

Papa Franjo u Apostolskoj pobudnici *Radost Evanđelja* ističe „Za održavanje dijaloga s islamom prijeko je potrebna prikladna naobrazba sugovornika, ne samo zato da budu čvrsto i radosno ukorijenjeni u svoj identitet već i zato da mogu prepoznati vrijednosti drugih, shvatiti brige na kojima se temelje njihovi zahtjevi i istaknuti zajednička uvjerenja. Mi kršćani morali bismo prihvatiti s ljubavlju i poštivanjem doseljenike islamske vjeroispovijesti koji dolaze u našu zemlju, a isto se tako nadamo i molimo da i oni nas prihvate i poštuju u zemljama islamske tradicije.“ (EG 253)

³² O. Joseph Cuoq i M. Luis Gardet, Smjernice za dijalog između kršćana i muslimana, Radosna vijest, Sarajevo, 1978., str. 50.- 51.

³³ Benedikt XVI., Svijetlo svijeta, 125.

ZAKLJUČAK

Je li međureligijski dijalog nešto suvišno i sporedno? Dijalog nikako nije nešto sporedno nego potreba, a međureligijski dijalog ne samo da je dobar za religije, nego ga možemo smatrati potrebnim i nenadomjestivim, pod uvjetom da radimo za izgradnju boljega svijeta, koji će biti etičniji i pravedniji.

Zato naše shvaćanje i definicije međureligijskog dijaloga, trebaju izlaziti iz zajedničkog gledanja na svijet gdje nam je zajednički cilj mir i mirno supostojanje.

Dijalog definiramo kao komuniciranje među jednakima. To znači da trebamo ne samo govoriti nego i slušati jedni druge s pažnjom i poštovanjem. Učiti kako da razumijemo druge, da prihvaćamo druge. To se prihvaćanje temelji na našem zajedničkom religioznom uvjerenju da je naš Stvoritelj imao opravdanu svrhu kad je zemlju stvorio različitim rasama, različitim oblicima duhovnosti i promatranja Boga.

Promišljajući o dijalogu kao dimenziji crkvenog djelovanja, na tragu crkvenog učiteljstva, pojedinih dokumenata, uočavamo da dijalog kao takav treba biti važna oznaka apostolske službe zbog svog dubokog teološkog utemeljenja. Ishodište je dijaloga, sam trojedini Bog koji dijalogizirajući s čovjekom sebe objavljuje. Na tragu toga, i Crkva treba dijalogizirati sa čovječanstvom, uključujući one koji ne vjeruju s onima koji vjeruju u Boga, s odijeljenom braćom, ali i unutar sebe. Papa Pavao VI, učitelj dijaloga, je pozvao prepoznavati putove dijaloga i poštivati one elemente koji su istiniti i izvan granica vidljive Crkve.

Kršćani bi trebali iskustvo svoje vjere, nade i ljubavi prema Bogu dijeliti s drugima. Tako motivirani i prakticirani navještaj čuva vrijednost dijaloga. Onda dijalog i navještaj neće postati međusobno isključivi.

Suvremena Crkva ne može i ne smije odustati od dijaloga želi li ostati Kristu vjerna. Taj dijalog mora biti sveobuhvatan, prvenstveno se mora odvijati u odnosu s Bogom, onda unutar Crkve i na kraju sa svijetom/religijama.

LITERATURA

1. Knjige:

BIŽACA N., *Ususret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.

BIŽACA N., *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

BENEDIKT XVI., *Svijetlo svijeta*, Verbum, Split, 2010.

BENEDIKT XVI., *Božja revolucija*, Verbum, Split, 2005.

CUOQ JOSEPH O., GARDET LUIS M., *Smjernice za dijalog između kršćana i muslimana*, Radosna vijest, Sarajevo, 1978.

DOMAZET A., *Kršćanska objava*, Služba Božja, Split, 2015.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986.

IVAN PAVAO II., *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1994.

IVAN PAVAO II., *Ulaskom u novo tisućljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

PAPA FRANJO, *Radost evanđelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

PAPA PAVAO VI., *Ecclesiam Suam*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.

ŠAGI – BUNIĆ T., *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

VODOPIVEC J., *Ekumenizam je ipak počeo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968.

2. Članci:

VULIĆ, Boris. Međureligijski dijalog i jasnoća vjere, *Crkva u svijetu*, 52 (2017.) 2, 195.– 218.

ŠARČEVIĆ, Ivan. Pluralizam i univerzalnost patnje, *Bogoslovka smotra* 73 (2003.) br. 2-3, str. 433- 453.

3. Zbornici:

BIŽACA, N., Dijalektičko jedinstvo dijaloga i navještaja u međureligijskim odnosima, u: Bože Vuleta i dr. (ur.), *Dijalogom do mira, Zbornik radova u čast dr. Željku Mardešiću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2005., str. 461.

BIŽACA, N., Dijalog i navještaj u vremenu religijskog pluralizma, u: A. Ančić i dr. (ur.), *Crkva u uvjetima modernog pluralizma, Zbornik radova teološkog simpozija o pluralizmu*, Split, Crkva u svijetu, 1998., str. 93.

DOMAZET, A., Molitva i dijalog, u: Bože Vuleta i dr. (ur.), *Dijalogom do mira, Zbornik radova u čast dr. Željku Mardešiću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2005., str. 170.

JOZIĆ, B., Dijalog kao modus vivendi, u: Bože Vuleta i dr. (ur.), *Dijalogom do mira, Zbornik radova u čast dr. Željku Mardešiću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2005., str. 139.

KOVAČ, T., Međureligijski i međukulturalni dijalog u naučavanju Katoličke Crkve, u: Alefa Polegubića (ur.), *Crkva u međukulturalnoj i međureligijskoj Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Hrvatski dušobrižnički ured, 2018., str. 9.

4. Internet izvor:

Bitno.net, *Papa Franjo u Abu Dhabiju: Moramo moliti jedni za druge jer smo braća*, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-franjo-u-abu-dhabiju-moramo-moliti-jedni-za-druge-jer-smo-braca/> (4.9.2020.)